

Foto: Arno ten Hoeve

Winterroesten van Ransuilen in Friesland: een tussenstand van zes jaar tellen en pluizen

Door: Harry Wijnandts

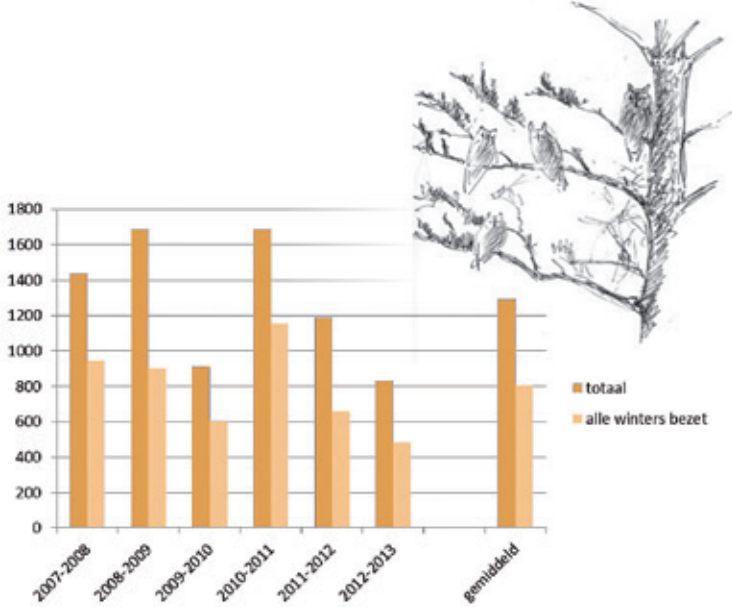
In een vorig nummer van Uilen (Wijnandts 2010) werd een overzicht gegeven van drie winters tellen van Ransuilen op winterroesten in de provincie Friesland. In dit artikel wordt een nieuwe tussenstand gegeven, maar nu van een reeks van zes jaren (2007-2013). De methodiek van het tellen is in het eerste artikel reeds beschreven. Hier beperk ik me tot de resultaten van de langere reeks en ga wat uitgebreider in op het voedsel van de Ransuil in deze zes winters.

Omdat de tellingen naar ik hoop de komende jaren met dezelfde intensiteit kunnen worden voortgezet is dit een tussenstand. De hier genoemde aantallen voor de jaren 2007-2010 wijken soms iets af van de in het vorig artikel vermelde aantallen in verband met nagekomen 'berichten'. Plezierig is het te vernemen dat het tellen van Ransuilen op de winterroesten thans op meerdere plaatsen in het land plaatsvindt, onder meer in Groningen en Noord-Brabant.

Aantallen uilen

Tabel 1 geeft een overzicht van het aantal winterroesten, de getelde aantallen (maximum indien meerdere tellingen beschikbaar zijn), de gemiddelde aantallen uilen op de winterroesten en het hoogste aantal geteld. Het verschil tussen een topjaar en een daljaar qua aantal Ransuilen varieert met ongeveer een factor twee (1.686 versus 828). Het aantal bezette winterroesten is veel stabiel en schommelt tussen 118 en 158 en laat geen duidelijk verband zien tussen top- en daljaren. Dit betekent dus dat in jaren met veel uilen niet zo zeer het aantal roestplaatsen toeneemt maar veel meer het aantal uilen per roest. Bij dit soort relatief grootschalige tellingen bestaat uiteraard het gevaar dat het aantal winterroesten in het eerste jaar of de eerste jaren ietwat onderschat wordt ten opzichte van de latere jaren. De reden hiervoor is dat de kennis van de diverse locaties toeneemt en het onderzoek meer bekend wordt. In latere jaren wordt dus op meer plaatsen gecontroleerd op de aanwezigheid van uilen; zo worden mogelijkerwijs meer meldingen doorgegeven. In figuur 1 is daarom

Figuur 1. Totaal aantallen getelde Ransuilen op de winterroesten en het aantal op gedurende alle 6 jaren bezette roesten.

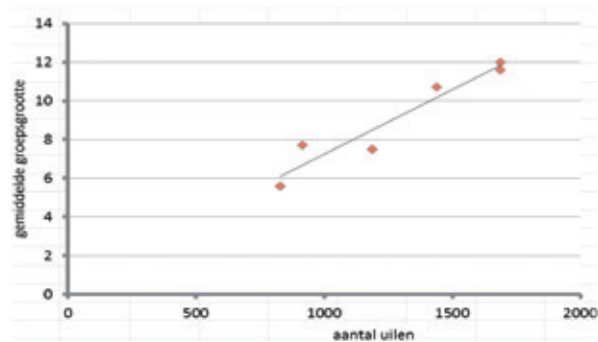
het totaal aantal getelde uilen per winter uitgezet in combinatie met het aantal getelde uilen op winterroesten die gedurende de gehele periode (6 winters, 65 winterroesten) bezet waren. Het beeld wijzigt dan in zoverre dat winter 2007-2008 een fractie meer uilen telt dan het topjaar 2008-2009. Het beeld voor de andere jaren blijft gelijk.

Omdat jaarlijkse schommelingen in het totaal aantal roestende uilen duidelijker tot uiting komt in toename of afname van het aantal uilen per roest dan in fluctuaties van het aantal roestlocaties is in figuur 2 het verband tussen de gemiddelde grootte van de winterroest en het totaal aantal uilen weergegeven. Uiteraard bestaat daar een duidelijk verband tussen en is de amplitudo tussen het maximum en het minimum vrijwel gelijk (2,04 voor het totaal aantal getelde uilen; 2,14 voor de gemiddelde groepsmaat). Mogelijk zou dit

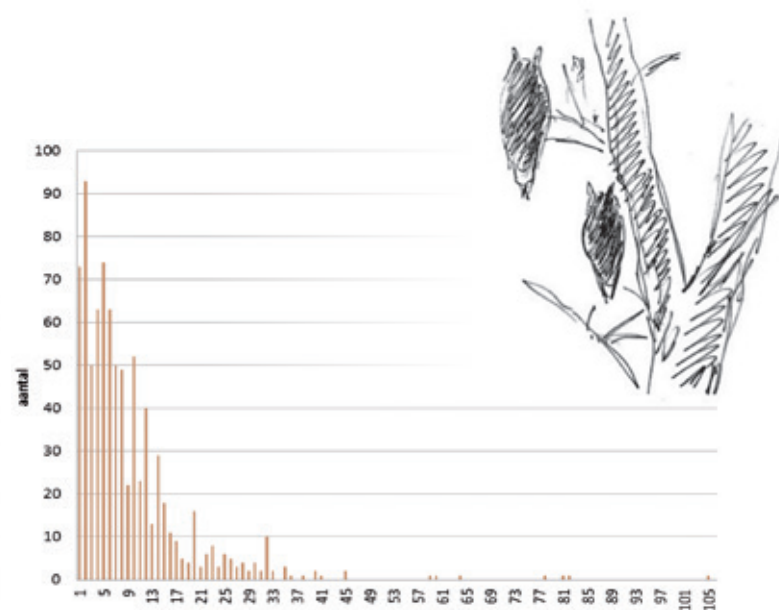

Winter	Aantal roesten	Aantal uilen	Gemiddelde aantal	Maximale aantal
2007-2008	134	1.439	10,7	78
2008-2009	145	1.686	11,6	64
2009-2010	118	914	7,7	32
2010-2011	140	1.686	12,0	105
2011-2012	158	1.187	7,5	32
2012-2013	146	828	5,6	25
Gemiddeld	139	1.290	9,2	56

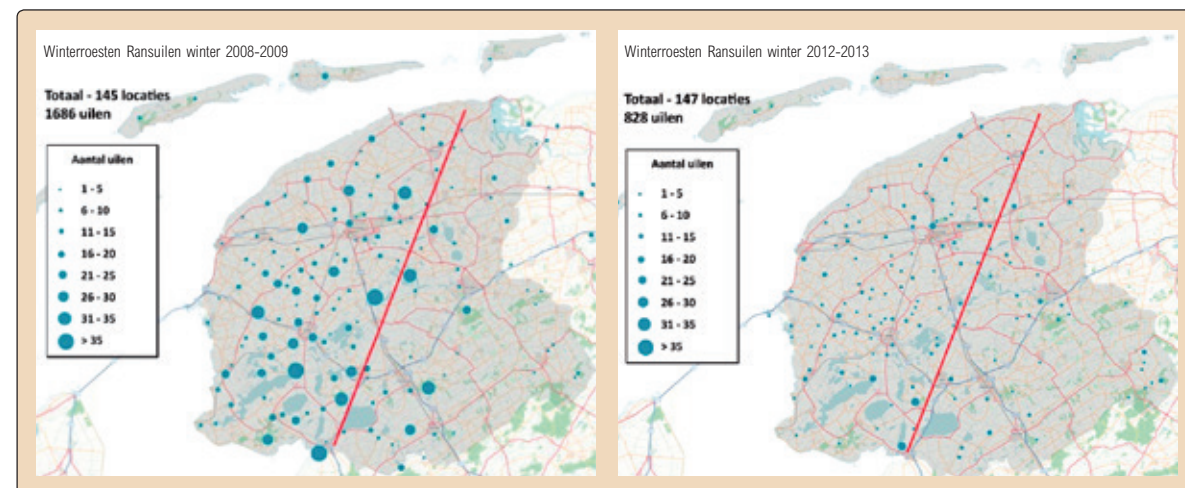
Tabel 1. Winterroesten van de Ransuil in Friesland 2007-2013.

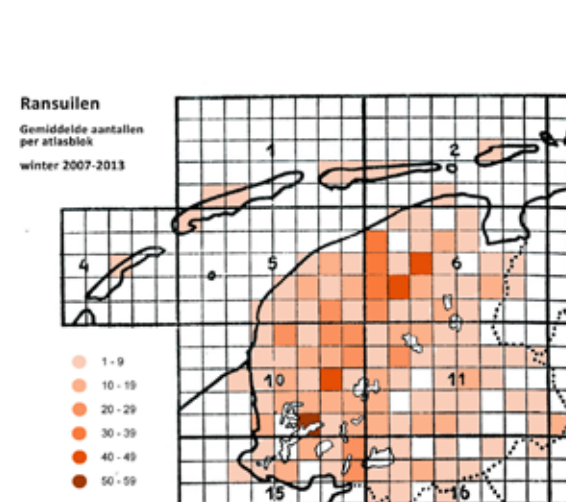
Figuur 2. Totaal aantallen getelde Ransuilen op de winterroesten en de gemiddelde groepsgrootte per winter.

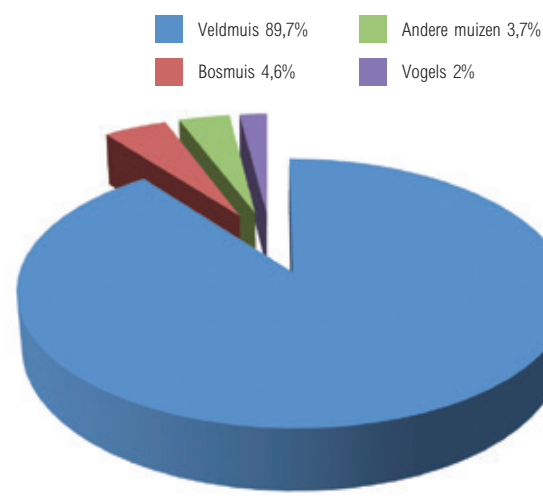
Figuur 3. Frequentieverdeling van de groepsgrootte van Ransuilen op 842 getelde locaties gedurende 6 jaren.

Figuur 4. Roestplaatsen van Ransuilen in een topjaar (2008-2009) en een daljaar (2012-2013).

Figuur 5. Gemiddeld aantal getelde Ransuilen per winter per atlasblok (periode 2007-2013).

Figuur 6. Voedselsamenstelling van de Ransuil (gemiddelde van 6 winters 2007-2013) (n= 36.379 prooien).

verband voor de toekomst kunnen betekenen dat bij een verantwoorde steekproefgrootte (d.w.z. een redelijk aantal getelde roestplaatsen) een extrapolatie naar de aantallen voor, in dit geval, geheel Friesland kan plaatsvinden. Bovendien kunnen eventuele tellingen uit het verleden (indien van voldoende omvang) nog iets zeggen over de aantallen Ransuilen in die periode in Friesland. Voor Friesland zijn telgegevens bekend vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw, maar pas vanaf de jaren zeventig zijn ze van enige omvang. Er wordt gewerkt aan een inventarisatie van dergelijke historische gegevens.

Hoewel de gemiddelde groepsgrootte op de winterroesten van al die jaren 9,2 uilen bedraagt, zijn de meest frequente ‘groepsgrootte’ 1 en 2 uilen en bedraagt de mediane waarde 6. Er zijn dus heel veel eenlingen of kleine groepjes. Echte grote groepen van 25 of meer uilen zijn vrij schaars (6,5 % van de 842 getelde groepen; figuur 3). De verspreiding van de Ransuilen over de provincie

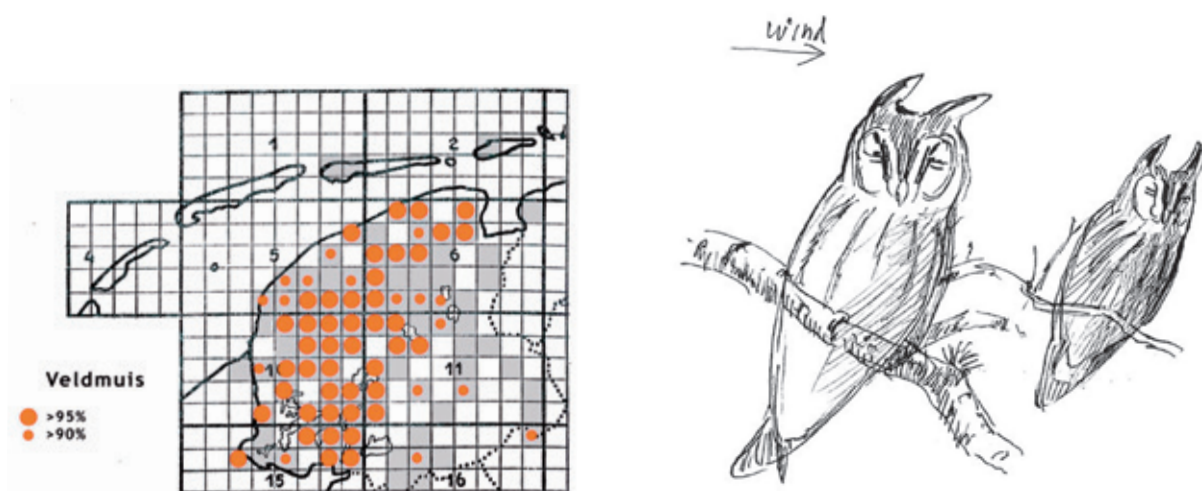
Friesland is, zoals in het vorige artikel al is vermeld, niet gelijkmatig. In de twee kaartjes in figuur 4 is voor een topjaar en een daljaar deze verspreiding weergegeven. Beide kaartjes verschillen eigenlijk alleen in de grootte van de roesten en niet zozeer in het aantal of de verspreiding van de roesten. Het beeld is voor alle zes jaren ongeveer gelijk: circa 80% van het totaal aantal vogels bevindt zich ten westen van de lijn Lemmer-Dokkum (rode lijn).

In figuur 5 zijn voor alle zes getelde jaren de gemiddelde aantallen Ransuilen per atlasblok (5x5 km) uitgezet.

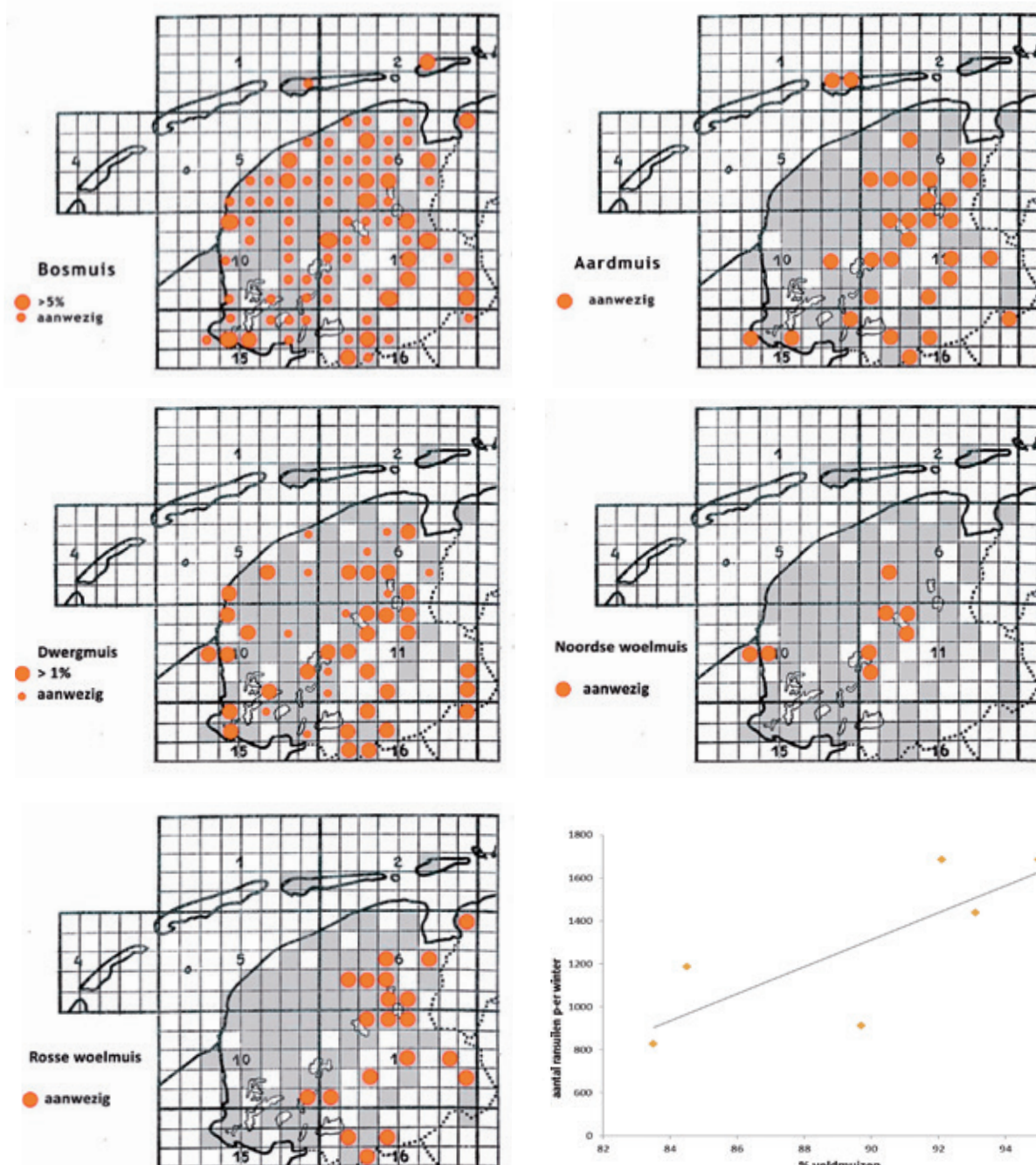
Al eerder is vermeld dat de meeste roestplaatsen dicht bij bebouwing (huizen, schuren, zomerhuisjes, e.d.) te zijn gelegen. Bekijken we nu alle 257 locaties dan blijkt dat 94,2 % van deze roestplaatsen op minder dan 100 m van bebouwing zijn gelegen, in veel gevallen zelfs nog veel dichterbij! Slechts 15 locaties zijn min of meer ‘afgelegen’. Zoals algemeen bekend

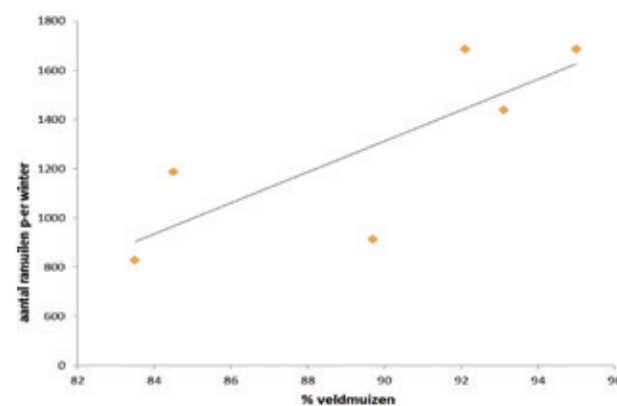
Foto: Arno ten Hoeve

Figuur 7. Aandeel van de Veldmuis in de prooisamenstelling van de Ransuil per atlasblok (gemiddelde voor de periode 20007-2013). Witte blokken: geen data. Grijs blokken: braakballen verzameld.

Figuur 8. Aanwezigheid van muizensoorten in braakballen van de Ransuil per atlasblok (periode 2007-2013).

Figuur 9. Relatie tussen het aandeel Veldmuizen in het dieet van de Ransuil en het totaal aantal Ransuilen op de winterroesten.

roesten Ransuilen veelal (maar niet uitsluitend) in 'evergreens': sparren, Hulst, Taxus, muren en loofbomen met Klimop e.d. (zie ook Bol 2010). In buitenwijken van dorpen en steden in Friesland worden ze opmerkelijk vaak aangetroffen in vrij forse Thuja's. Veel van deze bomen zijn als tuinboom aangeplant in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw en zijn nu vaak van aanzienlijke omvang. Helaas is dat voor veel tuineigenaren nu een reden om ze te kappen. Bij de jaarlijkse wintertellingen blijkt circa 5% van de roestbomen te zijn gekapt! Hoewel in veel gevallen alternatieven (tweede keus?) voor de uilen beschikbaar zijn, is dit niet altijd het geval. Daarnaast is het zeker een handicap voor het uitvoeren van dit soort tellingen: het zoeken van mogelijke andere locaties in de nabijheid kost veel tijd.

Voedsel

De in de eerste 3 jaar van dit onderzoek vastgestelde dominante positie van de Veldmuis als belangrijkste prooi werd in de daarop volgende 3 jaar bevestigd. Bijna 90% van de ruim 36.000 gedetermineerde prooi-resten uit braakballen bestaat uit Veldmuizen (figuur 6).

In de periode van 6 jaar bleek dat bij gemiddeld 11,5% van de winterroestlocaties het vrij unieke verschijnsel voorkwam dat 100% van de gedetermineerde prooi-resten uit Veldmuizen bestond (op 6 locaties zelfs voor meerdere jaren achter elkaar!). Al deze locaties bevonden zich ten westen van de lijn Lemmer-Dokkum. Het dominante aandeel van de Veldmuis in dat deel van Friesland weerspiegelt zich ook in figuur 7. Overigens is ook in de andere atlasblokken de Veldmuis in de meeste gevallen de belangrijkste prooi-soort. Voor de andere muizensoorten (Aardmuis, Rosse woelmuis, Noordse woelmuis, Bosmuis en Dwergmuis) is de aanwezigheid in de braakballen per atlasblok weergegeven in figuur 8. De Bosmuis (na de Veldmuis de meest frequente prooi-soort) is relatief talrijker in het oosten van Friesland maar ook in de rest van de provincie komt hij in braakballen voor. De zeldzame Noordse woelmuis wordt uitsluitend op de bekende plekken aangetroffen: Kleine en Grote Wielen (bij Leeuwarden), Alde Feanen, Sneekmeer en Makkumerwaard. Overigens is het aandeel meestal

minder dan 0,3% van de prooisamenstelling; alleen de monsters van het Makkumerwaard laten incidenteel hogere percentages zien. De Aardmuis en de Rosse woelmuis zijn grotendeels afwezig in het (noord)westen van Friesland, de Dwergmuis kan gekoppeld worden aan (natte) gebieden met rietvelden.

In Nederland is de positieve relatie tussen het percentage (met name) Veldmuizen in het dieet en het reproductiesucces van Ransuilen en andere uilen en roofvogels, die vooral afhankelijk zijn van Veldmuizen, meermalen vastgesteld. Voor de Ransuil hebben Wijnandts (1983), Koning & Baeyens (1990) en van Manen (2006) dit laten zien. Het betreft b.v. het aantal broedparen, de legselgrootte en het aantal uitgevlogen jongen per paar. Ook de legselstart wordt vervroegd. Waarschijnlijk samenhangend met het reproductiesucces in het voorafgaande broedseizoen is dit verband ook aanwezig in de winterperiode. In winters met hoge percentages van de Veldmuis in het dieet zijn er meer uilen aanwezig op de winterroesten (figuur 9).

Foto: Arno ten Hoeve

Foto: Leon Walraven

Het eerder genoemde verschil tussen het meer westelijke en oostelijke deel van Friesland (hogere aantallen uilen en een groter percentage Veldmuizen in het dieet) is ook te zien in het verschil tussen daljaren en piekjaren. We verdelen eerst de telgegevens in piekjaren (winter 2007-2008, 2008-2009 en 2010-2011) en daljaren (winter 2009-2010, 2011-2012 en 2012-2013) en vergelijken het gemiddelde aantal roestende uilen ten westen van de lijn Lemmer-Dokkum met het gemiddelde aantal roestende uilen in het westen varieert met een factor 2,0 en in het oosten met een factor 1,6. Het betreft hier een voorlopige analyse; aanvullende gegevens (een extra aantal wintertellingen, meer braakbalgegevens uit het oostelijke deel van de provincie) kunnen dit beeld misschien nog versterken, evenals een andere verdeling tussen 'oost' en 'west'. Het voorlopige beeld laat echter zien dat afhankelijkheid van voornamelijk 1 prooi soort grotere aantalschommelingen met zich mee brengt dan een situatie waarbij er meer alternatieve prooien beschikbaar zijn.

Dankwoord

Veel dank gaat uit naar een aantal vrijwilligers die regelmatig winterroeststellingen verrichten; daarbij noem ik in het bijzonder Eelco Brandenburg voor zijn enorme inzet. Daarnaast is dit soort omvangrijk telwerk afhankelijk van de medewerking van een breed publiek dat bereid is

lokale kennis door te geven. Veel dank daarvoor. Wiesje Spijckstra verdient buitengewoon veel dank voor het pluizen en determineren van het grootste gedeelte van het braakbalmateriaal.

Literatuur

- Bol B.J. 2010. Geslacht- en leeftijdsbepaling van Ransuilen. Uilen 1: 60-69.
- Manen W. van 2006. Gebruik van winterslaapplaatsen, aantallen, en reproductie van Ransuilen in relatie tot hun dieet. Limosa 79: 53-62.
- Wijnandts H. 1984. Ecological energetics of the Long-eared Owl (*Asio otus*). Ardea 72: 1-92.
- Wijnandts H. 2010. Winterroesten van Ransuilen in Friesland. Uilen 1: 70-75.

Harry Wijnandts
Natuurmuseum Fryslân
e-mail wijnandtr@xs4all.nl

Schetsen: Ad Cameron